

Apie generolą Silvestrą Žukauską

*Į „Pasaulio lietuvio“ redakciją kreipėsi ponas **Gintaras Dručkus** iš Kauno regioninio valstybės archyvo, ieškodamas duomenų apie generolą ir senąsias Kauno miesto kapines ir kartu dalindamasis su žurnalo skaitytojais pirmojo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės vado Silvestras Žukauskas biografija bei vildamasis, kad apie jį žinos lietuviai pasaulyje.*

Kauno miesto senųjų (Karmelitų) kapinės veikė dabartiniame Vytauto prospekte nuo 1847 metų iki galutinio jų sunaikinimo 1962 metais. Šios kapinės ilgą laiką buvo pagrindinės Kauno miesto kapinės. Tarpukario Lietuvoje šios kapinės buvo mūsų Tautos ir Valstybės panteonas, kur buvo palaidota visa eilė žymių, iškilių asmenybių. Mūsų tikslas – kiek įmanoma išsamiau atkurti kapinių istoriją ir surinkti kiek įmanoma daugiau informacijos apie jose palaidotus asmenis. Ypač domimės Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės vado, generolo Silvestro Žukausko palaidojimo šiose kapinėse vieta, kuri, sunaikinus kapines, liko nežinoma. Jeigu pavyktų nustatyti jo palaidojimo vietą, dėtume pastangas, kad ši vieta būtų koku nors būdu pažymėta – paminkliniu akmeniu ar koku nors kitoku atminimo ženklu.

Generolas, pirmasis Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės vadas Silvestras Žukauskas (1860-12-31 – 1937-11-26) – iškili asmenybė, aktyviai dalyvavusi kovose už Lietuvos Nepriklausomybę bei įnešusi reikšmingą indėlį į mūsų valstybingumo atkūrimą. Būdamas Lietuvos kariuomenės generalinio štabo viršininku (1919 m. balandis – gegužė); Lietuvos kariuomenės vadu (1919 m. gegužė – spalį; 1920 m. vasaris – birželis; 1920 m. spalį – 1921 m. gegužė; 1923 m. birželis – 1928 m. sausis) daug prisidėjo stiprinant Lietuvos karines pajėgas, užtikrinant valstybės saugumą.

Gal kiek paradoksalu, tačiau apie generolą Silvestrą Žukauską žinome nepakankamai. Jam skirtoje monografijoje (žr. J. Aničas. Generolas Silvestras Žukauskas (1861-1937). Biografinė apybraiža. – V., 2006) pagrindinis dėmesys skiriamas jo veiklai, gi šios iškilių asmenybės biografijos tyrimai dar laukia savo tyrinėtojų.

✖ Aničas savo knygoje pažymėjo, kad gen. S. Žukausko biografijoje tebėra daug neišaiškintų dalykų. Autorius atkreipė dėmesį, kad ne tik literatūroje, bet ir įvairuose išlikusiuose dokumentuose nurodomos skirtingos S. Žukausko gimimo datos, o ir pati gimimo vieta nurodyta skirtingai: Poškiečių kaimas, Poškiečiai-Dovainiškiai. Pats J. Aničas laikosi nuomonės, kad S. Žukauskas gimė Dovainiškio kaime (buvusio Dovainiškio palivarko vietoje) Pakruojo rajone. Lietuvos centriniam valstybės archyve (LCVA) saugomoje S. Žukausko tarnybos byloje jo gimimo vieta ir data nurodomos 1864 m. gruodžio 31 d. Šiaulių apskrities, Pakruojo valsčius, Paoškočiai. Jam 1921-aisiais ir 1922-aisiais išduotuose Lietuvos Respublikos piliečio pasuose nurodoma, kad jis gimęs 1864 m. gruodžio 31 d. Šiauliuose. Tokia pat jo gimimo data nurodyta ir 1923-02-27 Krašto apsaugos ministerijos išduotame Laikiname liūdyme (taip tekste), kuriame nurodyta, kad „[...]ypatingųjų reikalų generolas prie Krašto Apsaugos Ministerio generolas Žukauskas Silvestras, sūnus Konstantino, paeinantis iš Kauno rėdybos, gimęs 1864 metais gruodžio mėn. 31 d. [...]“. Gi S. Žukausko mirties protokole jo gimimo data nurodyta 1860 metų gruodžio 31 d. Dar viename LCVA saugomame dokumente (*Kariuomenės Vado generolo Žukausko Biografinės žinios*. Surašyta greičiausiai, sprendžiant pagal gavimo Rikiuotės skyriuje 1925-09-05 antspaudą, – 1925 metų pradžioje) apie asmeninio gyvenimo faktus nurodoma tik tiek, kad gimė Šiaulių mieste 1864 m. gruodžio 31 d. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje ir Vilniaus karo mokykloje, kurią baigė 1887 m. „podporučiko“ laipsniu ir tarnavo Vilniaus karo apygardoje gimtojoje šalyje. Toliau vardinami jo karinės tarnybos įvykiai iki 1923 metų.

Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) peržiūrėjus Pakruojo Šv. Jono Krikštytojo Romos katalikų bažnyčios (*Ecclesia Romana Catholica S. Ioannis Baptistae Pokroiensis*) įrašų knygas nepavyko rasti jokių duomenų nei apie Silvestro Žukausko, nei apie jo tėvų Konstantino ir Martinos gimimą. Jokių užuominų apie tai nepavyko rasti ir Biržų evangelikų reformatų, Biržų evangelikų liuteronų, Nemunėlio Radviliškio evangelikų reformatų, Papilės evangelikų reformatų, Šiaulių evangelikų liuteronų, Švobiškio evangelikų reformatų parapijų bažnytinėse knygose. Tai verčia grįžti prie prielaidos, kad Silvestro Žukausko tėvai galimai buvo nevietiniai ir priklausė ne liuteronų konfesijai.

Neaiškumas gaubia ir konfesiją: klausimas, kada ir dėl kokių sumetimų S. Žukauskas iš kataliko tapo evangeliku reformatu, tebėra neatsakytas.

Taip pat trūksta žinių ir apie artimiausiąją S. Žukausko aplinką: žinome, kad jis

vaikų neturėjo, tačiau apie įvaikius – Juozą ir Apoloniją Kažukauskus (Kožuškauskus, Kažuchovskius, Kožuchovskius) J. Aničas nurodė tik tiek, kad jo įdukra Apolonija, „...gyvendama Vilniuje, pamilo Lenkijos armijos karininką Stasį Kovalevskį ir už jo ištekėjo...“. LCVA saugomame S. Žukausko Tarnybos lape (asmens byloje) minima tik viena Apolonija. Tuo tarpu Kauno regioniniame valstybės archyve (KRVA) saugomoje 1920 metais užpildytoje Juzefinos Hasvardaitės Žukauskienės (taip tekste) paso kortelėje skiltyje „Šeimynos padėtis“ įrašyta: Ištekėjusi: „augintinė Apolionija 16 m. Juozas 12 m. Kužukauskai“ (taip tekste). Jos 1920 metais jai išduotame pase – beveik analogiškas įrašas: Ištekėjusi: „augintinė Apolionija 19 m. Juozas 12 – Kažukauskai.“ Iš KRVA saugomos Apolonijos Kožuchovskaitės paso kortelės įrašų matyti, kad ji gimusi 1904 m. vasario 2 dieną Radoškovičiuose Disnos apskrityje (dabar Baltarusija). Taip pat KRVA saugomoje 1916 m. gruodžio 5 dienos Kijevo apygardos teismo sprendimo kopijoje dėl Apolonijos Kažukauskaitės įvaikinimo nurodoma, kad įvaikinti prašė kilmingi – *potomstvennyje* – bajorai Silvestras ir Juzefina Žukauskai. Tekste nurodoma, kad Silvestras Žukauskas pateikęs bajorystę patvirtinančius dokumentus, liudijančius, kad jis gimęs 1860 metais, yra kilęs iš Kauno gubernijos bajorų. Teismas nusprendė leisti Silvestrui ir Juzefinai Žukauskams įsivaikinti Apoloniją Kažukauskaitę, apie tai padarant atitinkamus pakeitimus Radoškovičių Romos katalikų bažnyčios metrikų įrašų knygoje, tačiau tėvių prašymo dėl tėvavardžio „Silvestro“ ir pavardės „Žukauskaitė“ suteikimo netenkinti, kadangi tai, esą, neįeina į teismo kompetenciją. Kitame dokumente pateikiamas išrašas (eilės nr. 26, 100-ojo lapo antra pusė) iš Vileikos dekanato Radoškovičių Romos katalikų bažnyčios krikšto knygų apie Apolionijos Kažukauskaitės gimimą ir krikštą, liudijantis, kad Michailo Kažukausko ir Marijos Žukauskaitės-Kažukauskienės duktė Apolionija (taip tekste) gimė 1904 metų vasario 9 dieną Radoškovičių parapijoje Ganevičių palivarke. Krikšto tėvai buvo Silvestras Žukauskas ir Antono Miropovičiaus (?) Manevskio žmona ponja Manevska. Manome, kad šie faktai leidžia pagrįstai tvirtinti, kad vėliau Silvestro ir Juzefinos Žukauskų įsivaikinta Apolonija buvo Silvestro Žukausko sesers Marijos dukra. Pasak tyrinėtojų J. Aničo ir G. Surgailio, Silvestras ir Juzefina įdukrą labai mylėję, tačiau ši, gyvendama Vilniuje, pamilo Lenkijos armijos karininką Stasį Kovalevskį, už jo ištekėjo ir vėliau išvyko į Lenkiją. Deja, apie kitą galimą Silvestro ir Juzefinos Žukauskų įvaikį (?) – Juozą Kažukauską – kol kas nieko daugiau pasakyti negalime. Viskas, ką šiuo metu apie jį žinome – tai šie vieninteliai šykštūs įrašai Juzefinos Žukauskienės paso kortelėje ir jos Lietuvos Respublikos piliečio pase.

Apie pačią Juzefiną Hasvardaitę-Žukauskienę (taip jos vardas ir pavardės rašomos jos LR piliečio pase) žinome taip pat nedaug. Jos LR piliečio pase nurodyta, kad ji gimusi 1875 m. rugsėjo 24 dieną Kauno apskrityje Panemunės kaime (tuo metu Panemunė dar neįėjo į Kauno miesto ribas). Tautybė nurodyta – lietuvių, tikyba – evangelikų.

Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) esantys archyviniai dokumentai liudija, kad 1894 metų spalio 30 dieną Kaune pastorius L. N. Dobert'as (?) sutuokė 34 metų amžiaus dvarininko Konstantino Žukausko sūnų, poručiką, viengungį, Silvestrą Žukauską su 19 metų amžiaus panele dvarininko Emilio Hasfordo ir jo žmonos Valentinos Kozlovskos – Hasfordienės dukra Vale Juzefina Hasfordaite (taip tekste). Tikybos nurodytos: S. Žukausko – evangelikų reformatų, Juzefinos Hasvardaitės – evangelikų liuteronų. Tokia pat Silvestro Žukausko tikyba – evangelikų reformatų – nurodyta ir jo mirties protokole. Dar jo mirties protokole randame pažymėta, kad jis mirė 1938 m. lapkričio 26 dieną Davalgonių dvare nuo širdies ligos. Laidojo kunigas P. Jakubėnas Kauno evangelikų kapinėse. Kauno evangelikų liuteronų parapijos filijos knygose įrašas apie Juzefinos Hasvardaitės (įrašė rašoma: Žukauskienė Juzefina gim. Hasfordaitė) mirtį liudija, kad ji mirė 1938 metų rugsėjo 8 dieną (palaidota rugsėjo 9 d. Karmelitų kapinėse) nuo plaučių džiovos būdama 63 metų amžiaus.

Nuo pat Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo 1990-aisiais iki mūsų dienų būta ne vieno bandymo surasti S. Žukausko palaikus. Tam daug laiko ir pastangų paaukojo įvairūs tyrinėtojai. Deja, neabejotinų įrodymų, kur gali būti generolo palaikai, iki šiol neturime.

Generolas S. Žukauskas mirė 1937 metų lapkričio 26 dieną. Buvo pašarvotas Vytauto Didžiojo karo muziejuje, palaidotas 1937 metų lapkričio 29 dieną šiaurės rytinėje kapinių dalyje, evangelikų liuteronų sklype. Po nepilnų metų, 1938 metų rugsėjo 8 dieną mirė ir S. Žukausko žmona Žozefina (Hasfardaitė) Žukauskienė ir kitą dieną, 1938 metų rugsėjo 9-ąją, buvo palaidota tose pačiose kapinėse. Ar buvo palaidota šalia vyro, ar atskirai – žinių nepavyko rasti. Kadangi Žukauskai vaikų neturėjo, o įdukra tuo metu jau gyveno Lenkijoje, ieškodami duomenų apie gen. S. Žukausko palaidojimą bei jo artimuosius (tiek iš jo pusės, tiek ir iš jo žmonos pusės) susidūrėme su dideliais sunkumais. Dvarelis Davalgonyse, kuriame S. Žukauskas gyveno nuo 1927 metų iki mirties (ten, beje, ir mirė), sovietinės

okupacijos metais buvo sunaikintas.

Vienintelė iki šiol mums žinoma gen. S. Žukausko kapo nuotrauka – greičiausiai laidotuvių dieną Izidoriaus Girčio daryta nuotrauka, kuri buvo paskelbta žurnale „Karys“ 1937 m. gruodžio 2 dienos numeryje (pridedama). Galimai, Izidorius Girčys darė ir daugiau nuotraukų, tačiau jo darytų nuotraukų archyvo likimas mums, deja, nežinomas.

Sivestro Žukausko kapas. Nuotr. iš 1937 m. gruodžio 2 d. žurnalo „Karys“ 49 nr.

Maloniai prašome pagal galimybes padėti ieškant bet kokios informacijos, dokumentų ar nuotraukų, susijusių su Kauno senosiomis (Karmelitų) kapinėmis ir ypač – su generolo Silvestro Žukausko (Kauno regioniniame valstybės archyve saugomo S. Žukausko piliečio paso kopiją pridedame) ir jo žmonos Žozefinos (Juzefinos) Hasfardaitės (Kauno regioniniame valstybės archyve saugomos Ž. Žukauskienės vidaus paso kortelės kopiją pridedame) šeima, jų įdukra Apolonija (Kauno regioniniame valstybės archyve saugomos A. Kažukauskaitės vidaus paso kortelės kopiją pridedame), jų gyvenimo, mirties, palaidojimo aplinkybėmis ir panašiai:

- gal kas nors išsaugojo senųjų Kauno miesto kapinių ir jose palaidotų artimųjų nuotraukų ir sutiktų leisti jomis pasinaudoti?
- galbūt turite kokių nors žinių apie fotografo Izidoriaus Girčio archyvo ir, galimai – apie kitų Tarpukario fotografų archyvų likimą, jų buvimo vietą (juose gali būti nuotraukų, susijusių su gen. S. Žukausko laidotuvėmis ir senosiomis Kauno kapinėmis)?
- galbūt kokių nors mus dominančių žinių galėtų būti asmeniniuose archyvuose asmenų, kurie artimai bendravo su gen. S. Žukausku ir jo artimaisiais, dalyvavo jų laidotuvėse (pvz., gen. Vladas Nagevičius, gen. Stasys Raštikis, plk. Oskaras Urbonas ir kiti)?
- galbūt atsilieptų ir sutiktų pagelbėti Silvestro Žukausko ir Žozefinos Hasfardaitės – Žukauskienės artimieji? Apie juos, deja, taip pat beveik nieko nežinome.

Būtume nuoširdžiai dėkingi už bet kokią pagalbą, kurios dėka būtų galima surinkti

kuo daugiau žinių apie senąsias Kauno (Karmelitų) kapines, jose palaidotus asmenis, paminklus ir ypač – apie generolo Silvestro Žukausko palaidojimo vietą. Palankiai susiklosčius aplinkybėms, surinktos istorinės medžiagos pagrindu parengsime ir paskelbsime atitinkamą publikaciją bei imsime iniciatyvos, kad buvusių kapinių teritorija ir gen. S. Žukausko palaidojimo vieta būtų įprasminamos atitinkamais pagarbos ir atminimo ženklais.

Kontaktai:

Gintaras Dručkus

Kauno regioninis valstybės archyvas

Maironio g. 28B

LT-44249 Kaunas

Lietuva

El. p.: g.druckus@archyvai.lt

Straipsnis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2017 m. gegužės numeryje.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

